

A tizenhárom aradi vértanú és a többiek

169 éve az aradi vár mellett végrehajtott kivégzésekkel gyakorlatilag véget ért a magyar szabadságharc

Október hatodikán 169 évvel ezelőtt véres leszámolás pecsételte meg a magyar szabadságharc végét. Vajon tudjuk-e, ki volt a tizenhárom aradi vértanú hőhé-ja? Vagy melyek voltak a mártírok utolsó mondatai? E kérdésekre is választ kapunk összeállításunkból.

A tizenhárom aradi vértanú tulajdonképpen 15 volt. Vagy 16. Hogyan lehetséges ez? Az kétségtelen, hogy 1849. október 6-án a jól ismert 13 katonát végezték ki, az azonban korántsem közismert, hogy Aradon mások is bűnhődtek a szabadságharc bukása után. Haynau először 1849 augusztusában Ormai Norbert honvédezredest akasztatta fel, aki bár próbálta szegénységére fogni részvételét a szabadságharcban, gyors előrehaladása a katonai ranglétrán ezt cáfolni látszott. Augusztus hetedikén ugyan lemondott rangjáról, de 12-én osztrák hadifogságba esett és onnan került Aradra, ahol a rögtönítélő bíróság halálra ítélte. Ormait általában nem számolják az aradi vértanúk közé. Őt követte a halálba a nyelvújítás vezéralakjának, Kazinczy Ferencnek Lajos nevű fia. A történészek tizenötödik aradi vértanúként is emlegetik, akit 1849. október 25-én reggel 7 órakor lőttek főbe az aradi vár sáncárkában 29 évesen. Egyes források egy tizenhatodik nevet is a vértanúk közé sorolnak: Ludwig Haukét. Ő abból a szempontból kivétel, hogy nem 1849-ben, hanem később, 1850 februárjában akasztották fel. Előbb börtönre ítélték, de több olyan levelet és egy cikk kéziratát is megtalálták nála, amelyekben becsmérőlkén írt az uralkodóházról. Végül Aradra került, ahol az október 6-i eseményeket követő széleskörű nemzetközi felháborodás miatt többben kegyelmet adtak volna neki. Ám Haynau, „a brescai hiéna” eldöntötte: az ítélet halál!

A számolást bonyolítja, hogy Batthyány Lajost, Magyarország első alkotmányos miniszterelnökét a tizennegyedik vértanúként szokták emlegetni. Haynau 1848. október 3-án hagyta jóvá a halálos ítéletet. Mivel Batthyány önkézevel súlyos sérülést

ejtett a nyakán, az ítéletet kénytelenek voltak golyó általi halálra módosítani. Október 6-án a pesti Újépület udvarán végezték ki.

Az utolsó szavak

Jeles embereknek a történelem általában feljegyzi haláluk előtti utolsó szavaikat – bár néha pusztán legendákról vagy tudatosan félreértelmezett mondatokról van szó. Az aradi vértanúk esetében azonban sok okunk van arra, hogy elhiggyük: a feljegyzések történelmi hűséggel rendelkeznek.

Lázár Vilmos Nagybecskereken született 1815-ben vagyontalan magyar-örmény nemesi családból. Az egyetlen ezredes volt a kivégzettek között. Utolsó mondata: „ki tehet arról, hogy ilyen a magyar sorsa? Krisztus keresztye tövében érett apostollá az apostolok lelke, és bitófa tövében kell forradalmárrá érni a magyar lelkeknek.”

Az Abaúj megyei Csákányban született 1802-ben gróf Desseffy Arisztid tábornok, egy ősi nemesi család sarjaként. „Tegnap hősök kellettek, ma mártírok... Így parancsolja ezt hazám szolgálata” – ez volt a gróf utolsó mondata kivégzése előtt.

A temesvári születésű Kiss Ernő tábornok így fogalmazott: „Istenem, az újkori ifjúsága egész ember lesz-e? Árpádok dicső szentjei, virrasszatok a magyar ifjúság felett, hogy Krisztus legyen a szívük és a hazáé az életük.” Kiss Ernő, aki mellesleg az idő tájt az ország egyik leggazdagabb embere volt, s önzetlenségben odáig ment, hogy korábban Haynauk is adott kölcsönt – amelyet sosem kapott vissza –, elutasította, hogy bekössék a szemét.

Az elmagyarosodott délvidéki német polgár, Schweidel József tábor-

Thorma János Aradi vértanúk című festménye a tábornokok kivégzését örökíti meg

nok utolsó szavai így hangzottak: „a mai világ a sátán világa, ahol a becsületért bitó, az árulásért hatalom jár. Csak egy igazi forradalom, a világ új forradalmi embersége söpörheti el ezt az átkozott, meghasonlott világot.”

Lovag Pöltenberg Ernő tábornok magyarul egy szót sem beszélő osztrák katonatiszt volt. Utolsó mondata: „szép deputáció megy Istenhez a magyarok ügyében reprezentálni.”

Gödöllőn született 1795-ben Török Ignác tábornok. „Nemsokára Isten legmagasabb ítélőszéke elé állok. Életem parányi súly csupán, de tudom, hogy mindig csak Őt szolgáltam” – fogalmazott a tábornok.

Elmagyarosodott, német származású polgári családban született Lahner György. A tábornok kivégzése előtt fuvolán játszott a Donizetti Lammermoori Luciájának egy részletét. Utolsó mondata: „Krisztus keresztye és a bitófa oly rokon! És az isteni áldozat mellett oly törpe az én áldozatom.”

Horvát határőr családban született 1808-ban Knezich Károly tábornok. „Milyen különös, hogy Haynau bíró is keresztyén, és én is az vagyok. Csak

az ördög keverhette így össze a kártyákat!” – mondta a kivégzése előtt.

„De rettenetes volna most az elmúlásra gondolni, ha semmit sem tettem volna az életemben! Alázatosan borulok Istenem elé, hogy hőse, igaz emberre, jó katonává tett” – volt a Nagyvárados 1804-ben született Nagysándor József tábornok utolsó mondata.

Gróf Leiningen-Westerburg Károly tábornok, a vértanúk legfiatalabbika, aki a hesseni nagyhercegségben, Ilbenstadt városában született 1819-ben, ezt mondta: „a világ feleszmél majd, ha látja a hőhéro munkáját.”

Pozsonyban született 1793-ban Aulich Lajos tábornok, ő volt a legidősebb a vértanúk között. „Szolgáltam, szolgáltam, mindig csak szolgáltam. És halálommal is szolgálni fogok! Forrón szeretett magyar népem és hazám, tudom, megértik ezt a szolgálatot” – volt utolsó mondata kivégzése előtt.

Damjanich János tábornok, „a veretlen hadvezér” Stazán született 1804-ben szerb határőr családban. A kötél általi halálra ítélték közül ő lépett nyolcadikként a bitófa alá. Utolsó szavai: „azt gondoltam, én leszek az utolsó, mert a csatában mindig az első voltam. Szegény Emiliám! Éljen a haza!”

Gróf Vécsey Károly tábornok Pesten született. A gróf – nem lévén már kitől elbúcsúznia – az előtte kiszendített Damjanichhoz lépett, s bár a földi életben nem szívtelték egymást, lehajolt, és megcsókolta a kezét. Utolsó mondata: „Isten adta a szívet, lelket nekem, amely népem és hazám szolgálatáért lángolt.”

Ki volt a hőhé?

Nyilvánvaló, hogy hőseinkre emlékezve szinte teljesen mindegy, ki akasztotta a kötelet a nyakukba. De az érdekesség kedvéért hadd említsük meg a hőhé nevét is: Franz Bott. Eredetileg Brünn (ma Brno, Csehország) városban „dolgozott”, de a szabadságharc idején beállt az osztrák hadseregbe, mivel több pénzt remélt. Csalódnia kellett, hiszen az árak az akkori magyar területeken a háború miatt az egekbe szöktek, ezért 1849 szeptemberében úgy döntött, felmond és visszamegy Brünnbe, ha még megvan ottani állása. Megvolt, de az osztrák hadvezetés október 1-jén úgy döntött, Bottnak két hét

felmondási ideje alatt még teljesítenie kell a feladatát, így Aradra került, ahol 6-án várt rá egy szabadságharc jelképes lezárása. Egyébként a források szerint Damjanich nagy tisztelője volt, meg is látogatta a várbörtönben, majd a fia későbbi állítása szerint megkapta annak ingjét is.

Koccintsunk-e a sörrel?

Vajon miért van az, hogy „magyar ember sörrel nem koccint.” Ez a hagyomány is a szabadságharchoz kapcsolódik: a legenda szerint az aradi vértanúk kivégzésénél az osztrákok sörrel ünnepeltek, koccintva győzelmükre, a magyar pedig öntudatosan így tiltakozott a megtorlás ellen. A honvedelem.hu portálon bukkantunk rá arra, valójában mi is történt. A legenda valóságalapjára semmilyen bizonyíték nincs. Egyetlen történelmi forrásban sem bukkan fel a sörrel koccintók alakja. Katona Tamás történész szerint egyetlen olyan ábrázolás létezik, amelyen az osztrákok alkohollal ünneplik a győzelmüket, de akkor is keskeny pezsgőspohár van a kezükben, nem sörsörkorsó. Hermann Tamás történész már a városi legenda eredetére is tud egy lehetséges választ: szerint a tiltás abból az időből származhat, amikor tömegesen elterjedt a sörfogyasztás hazánkban. Miután ez jelentősen rontotta a borkereskedők üzleti tevékenységét, ők találhatták ki a hazafias történetet, így kampányoltak a sör ellen. Miután sem a legenda keletkezésének időpontját, sem az okát nem tudja senki meghatározni, az mindmáig tartja magát.

Beszélnék egy 150 éves „elévülési időről” is, amely után már szabad koccintani, ez 1999-ben járt le. Egyesek szerint a mítoszhoz ez a rész éppen a sörforgalmazókhoz köthető, akik ezzel a gerillamarketinggel igyekeztek semlegesíteni a számukra bosszantó hagyományt. Akár így, akár úgy, a „tiltáshoz” – főleg az idősebb generáció tagjai – a mai napig is tartják magukat. Egy 2005-ös felmérés szerint a magyarok 55 százaléka nem volt hajlandó sörrel koccintani, sőt, egy évvel később létrejött a Sörrel Nem Koccintunk Mozgalom is. A címben feltett kérdésre tehát óvatos válaszuk az: koccinthatunk – de csak mértékkel.

A 13 aradi vértanú emléklapja. Fent: Damjanich; 2. sor: Vécsey, Pöltenberg; 3. sor: Desseffy, Schweidel, Knezich; 4. sor: Aulich, Kiss, Török, Nagysándor; alsó sor: Lázár, Lahner, Leiningen-Westerburg